

MOSKEEONDERWIJS
AAN DE SLAG MET
DE VISIE

Aan de slag met de visie

Kwalitatief hoogstaand moskeeonderwijs begint bij het ontwikkelen van een goede gezamenlijke onderwijsvisie. De visie geeft houvast en richting aan alle betrokkenen en zorgt ervoor dat iedereen op één lijn staat. Het helpt om samen te werken aan vooraf vastgestelde onderwijsdoelen en pedagogisch-didactische uitgangspunten.

Op deze manier kunnen moskeebestuurders, onderwijscommissies, geloofsbedienaars, docenten en ouders eensgezind aan de slag met hoogwaardig moskeeonderwijs. Het instrument 'Aan de slag met de visie' is een onderdeel van het [pedagogische kwaliteitskader](#) dat dient als hulpmiddel om moskeeonderwijs nóg beter te maken. Het kwaliteitskader en de verschillende [instrumenten](#) zijn tot stand gekomen in samenwerking met de moskeegemeenschap: dus voor en door de moslimgemeenschap zelf. Moskeeën bepalen zelf op welke manieren ze het beste met visieontwikkeling aan de slag kunnen gaan.

Een goede onderwijsvisie heeft een centrale plek in de islamitische kennistraditie. Zo schrijft de belangrijke islamitische theoloog en pedagoog Burhān al-Dīn al-Zarnūjī (d. 1223) in zijn beroemde werk over islamitisch onderwijs *De instructie van de leerling: de methode van onderwijs*: "Eenieder die afwijkt van de weg (al-ṭarīq) zal dwalen en niet zijn doel (al-maqṣūd) bereiken".¹ Met andere woorden, als men niet werkt volgens een duidelijke visie en methode, dan kan men ook niet verwachten de beoogde (onderwijs)doelen te behalen.

In de islamitische kennistraditie vindt visieontwikkeling plaats in het kader van de zogenaamde 'bedoelingen van de Sharia' (maqāṣid al-sharī'a). Het uitgangspunt hierbij is dat menselijk welzijn en maatschappelijk belang (maṣlaḥa) het uiteindelijke doel is van de islam. De onderliggende visie van de islam is om datgene wat schadelijk voor mensen is te voorkomen en datgene wat goed voor mensen is juist te bevorderen. Een bekende profetische overlevering (ḥadīth) is dan ook: "Breng geen schade toe (aan jezelf of aan anderen) en vergeld schade niet met schade (lā ḍarara wa lā dirār)".²

De geleerden van de islam ontwikkelden op basis van de bedoelingen van de Sharia vijf basisnoodzakelijkheden voor menselijk welzijn en maatschappelijk belang (al-ḍarūriyyat al-khamsa). Dit zijn de bescherming van: geloof (al-dīn), leven (al-nafs), intellect en kennis (al-'aql), nageslacht (al-nasl) en vermogen/bezit (al-māl).³ Zonder de bescherming van deze kernwaarden kan volgens de islam een samenleving en menselijk leven niet optimaal functioneren.

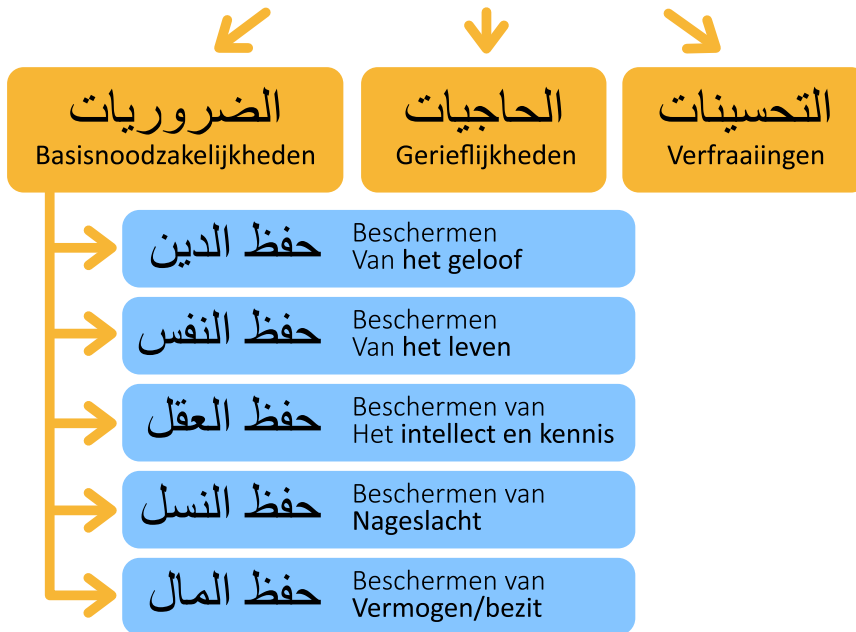
1 Burhān al-Dīn al-Zarnūjī, *Kitāb ta'lim al-muta'allim: ṭarīq al-ta'allum* (Beiroet: al-Maktab al-Islamī, 1981), 57. (In het originele Arabisch: "Wa kullu man akhta'a al-ṭarīq ḍalla, wa lā janālu al-maqṣūd").

2 Mohammad Hashim Kamali, *Shariah Law: An Introduction* (Oxford: Oneworld Publications, 2008), 146-7. Deze profetische overlevering zou ook ten grondslag liggen aan een aantal fundamentele juridische stelregels (al-qawā'id al-fiqhiyyat al-aṣliyya) die opgenomen werden in handboeken van het islamitisch recht in de moslimwereld, de beroemdste waarvan wellicht de Ottomaanse Majalla (al-Majallat al-aḥkām al-'adliyya). Zie Mustafa Yıldırım, *Mecelle'nin Küllî Kâideleri* (Izmir: Tibyan Yayıncılık, 2015), 43.

3 De eerste moslimgeleerde die een systematische theorie ontwikkelde over de maqāṣid was de islamitische theoloog en pedagoog Abū Ḥāmid Muḥammad al-Ghazālī (d. 1111), bijvoorbeeld in zijn boek *al-Mustaṣfā min 'ilm al-uṣūl*, 2 vols. (Cairo: al-Maṭba'a al-Amīriyya, 1906). Eén van de belangrijkste werken hierover in de islamitische kennistraditie is van Abū Ishāq Ibrāhīm al-Shāṭibī, *al-Muwafaqāt fī uṣūl al-aḥkām*, ed. M. Muḥyī al-Dīn 'Abd al-Ḥamīd, 4 vols. (Cairo: Maṭba'at Muḥammad 'Alī Ṣubayḥ, 1970). Voor meer over maqāṣid en de ḍarūriyyat al-khamsa, zie Wael B. Hallaq, *Sharī'a: Theory, Practice, Transformations* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 104-5.

مقاصد الشريعة

de bedoeling van de sharia

Dit zijn de onderliggende doelstellingen achter Sharia

Uiteindelijk doel: Het beste naar voren brengen. De grootste voordelen en de grootste baten (maṣlaḥa).

Dus het hogere doel is het maximaliseren van het menselijk en maatschappelijk potentieel

Figuur 1: De bedoelingen van de Sharia

Het idee van menselijk welzijn en maatschappelijk welzijn binnen de islam ligt ook vervat in de visie op rechten en plichten. Zo spreekt de islam over menselijke waardigheid (karama) en de bescherming van basisrechten van alle mensen (huquq al-adamiyyin), zoals het recht op de bescherming van leven en veiligheid (isma), vrijheid van meningsuiting (huriyyat al-ra'y), vrijheid van religie (huriyyat al-diniyyah), gelijkwaardigheid en eerlijkheid (istihsan).⁴ De Koran spreekt immers in termen van "God eerde de kinderen van Adam". De visie van islamitisch onderwijs, en dus ook van moskeeonderwijs, is aldus gericht op menselijke waardigheid en positief samenleven. De onderwijsvisie ondersteunt kinderen om een positieve (islamitische) identiteit te ontwikkelen en actief bij te dragen aan een positieve invulling van burgerschap. Daarbij staan fundamentele rechten en waarden centraal, zoals tolerantie, respect, vrijheid en verantwoordelijkheid, die gelijk gelden voor alle medeburgers, moslims en niet-moslims.⁵

4 Recep Şentürk. "Human Rights in Islamic Jurisprudence Why Should All Human Beings Be Inviolable?". In *The Future of Religious Freedom: Global Challenges* (2013): 290-311; Mohammad Hashim Kamali, *Equity and Fairness in Islam*. Cambridge: The Islamic Text Society, 2005; Mohammad Hashim Kamali, *Freedom of Expression in Islam*. Cambridge: The Islamic Text Society, 1997.

5 Voor meer over mensenrechten in de islam, zie Jeroen Vlug, 'The Islamic Pursuit of Human Dignity: Revisiting Fundamental Rights Theories in Islamic Law and Legal Philosophy,' *Cross-cultural Human Rights Review* 2, No. 1 (2020): 23-48 (online toegankelijk via: [The Islamic Pursuit of Human Dignity: Revisiting Fundamental Rights Theories in Islamic Law and Legal Philosophy \(cchrr-journal.org\)](https://www.cchrr-journal.org/)). Voor een islamitische visie op medemenselijkheid, zie Hanan Nhas en Jeroen Vlug, *Muslims en hun medemensen. Een kwalitatieve verkenning van burgerinitiatieven van moslims in Nederland* (KIS, 2022, online toegankelijk via: [Moslims en hun medemensen | KIS](https://www.kis.nl/)).

Waarom is het belangrijk om een visie over het moskeeonderwijs te hebben?

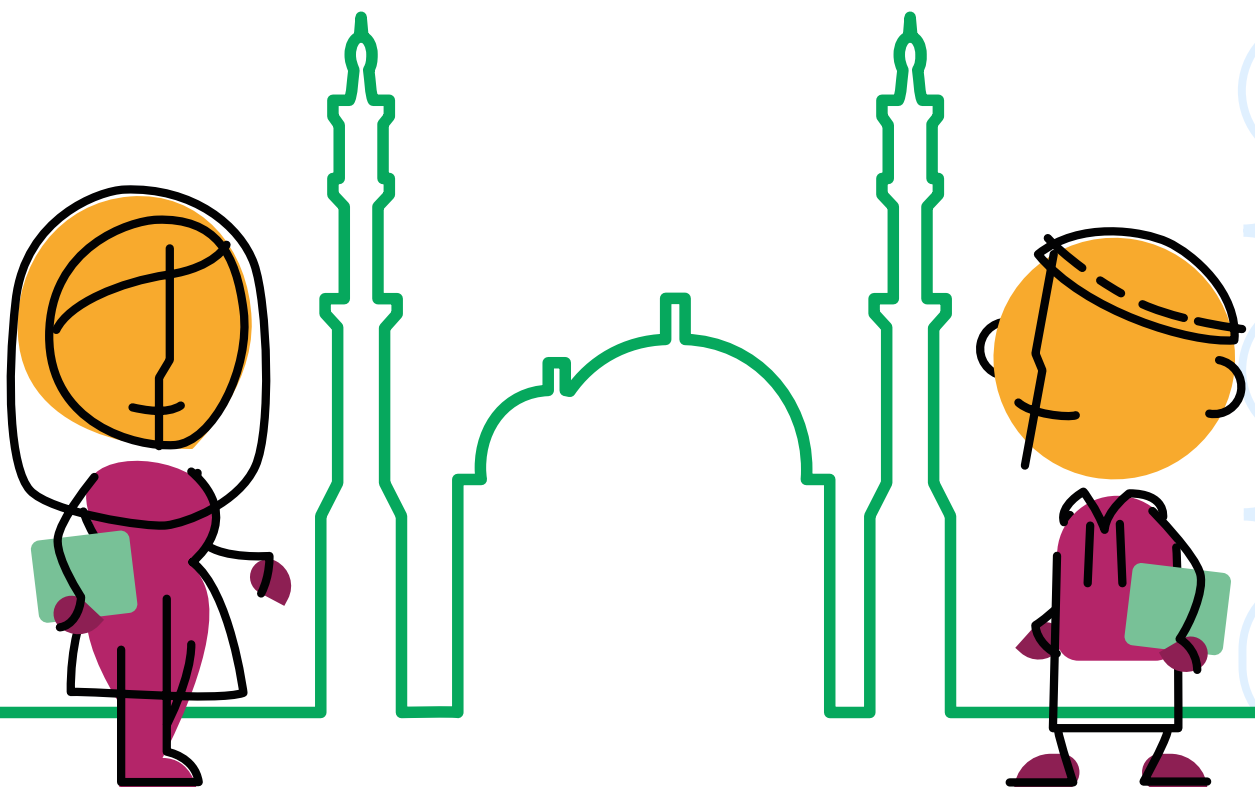
Een visie helpt bij het ontwikkelen van:

- 1 *Een gezamenlijk waarden-kader*
- 2 *Duidelijkheid voor en draagvlak onder betrokkenen*
- 3 *Een kader voor de werving van docenten*
- 4 *Transparantie voor ouders, gemeenschap en samenleving over waar het onderwijs voor staat.*

Achtergrondinformatie

Moskeeën hebben een belangrijke rol in de samenleving: het zijn islamitische gebedshuizen waar moslims samenkomen om hun geloof te belijden, maar óók plekken waar veel sociaal-culturele en educatieve activiteiten plaatsvinden. Moskeeonderwijs is een voorbeeld van deze sociaal-culturele en educatieve rol van de moskee. Ouders wensen voor hun kinderen dat moskeeonderwijs een bijdrage levert aan hun religieuze en sociale vorming. Op deze manier kunnen kinderen de nodige kennis, attitudes en vaardigheden ontwikkelen die ze als moslim in de Nederlandse samenleving nodig hebben. Het gaat dus niet alleen om kennisoverdracht van de islam, maar ook om hoe moslim te zijn in de Nederlandse maatschappij.

Een belangrijke vraag hierbij is hoe moskeeën inspelen op deze wensen van ouders en hoe zij hun rol zien binnen de samenleving. Hoe zien zij moskeeonderwijs en hoe willen ze dit concreet vormgeven? En hoe kunnen zij invulling geven aan verbinding en sociale cohesie in de samenleving? Om deze vragen te kunnen beantwoorden is een goed ontwikkelde visie van belang.

Een islamitische visie op kwalitatief onderwijs

Een onderdeel van een onderwijsvisie gaat over het waarborgen van de kwaliteit van het onderwijs. In de islamitische kijk op kwalitatief onderwijs gaat het hierbij onder meer om de houding van de docent ten opzichte van de leerlingen, ruimte voor dialoog, lesstijl en -methode, een goede lesvoorbereiding en theorie verbinden met praktijk.⁶ Hieronder volgt een visueel overzicht van elementen van goed onderwijs vanuit islamitisch perspectief. We gaan dieper in op de rol van de docent in de moskeelessen in het instrument over het docentenprofiel.

Figuur 2: Islamitische kijk op onderwijskwaliteit (Abu Daf, 2007).

De inhoud en onderbouwing van de visie

Het is belangrijk om je onderwijsvisie te onderbouwen op grond van bewuste keuzes. Een visie is nog geen strategisch plan. In een strategisch plan worden alle doelen die voortvloeien uit de onderwijsvisie concreet gemaakt en gekoppeld aan een (meerjarige) planning. De visie is in principe een kort document van ongeveer een of enkele pagina's, waarin staat wat een moskee beoogt met het moskeeonderwijs. Pas als de visie op papier staat kan nagedacht worden over de verdere concretisering en praktische invulling ervan in de vorm van duidelijke en meetbare doelen. Het visiedocument is dus een richtlijn voor een strategisch plan.

De volgende vragen kunnen helpen om tot een zo compleet mogelijk visie te komen. Het zijn als het ware werkvragen: een 'checklist' die kan helpen om tot een onderwijsvisie te komen. Daarbij is het niet per se de bedoeling om al deze vragen te beantwoorden (hoewel dat wél kan) en ze kunnen in verschillende volgorden aan bod komen. Ze dienen slechts als hulpmiddel om na te denken over de visieontwikkeling. De lijst is ook niet uitputtend. Wellicht dat deze vragen moskeeën inspireren om zelf aanvullende vragen te bedenken. Werkvragen voor visieontwikkeling:

⁶ Muhammad Khalil Abu Daf, *Jawdat al-ta'lim fi al-tašawwur al-islāmī: Mafāhīm wa taṭbīqāt* [Onderwijskwaliteit in de islamitische visie. Concepten en praktijken] (dissertatie, Islamitische Universiteit Palestina, 2007).

Centrale uitgangspunten:

- *Wat zijn de kernwaarden van onze moskeeorganisatie?*
- *Wat zien wij als kwalitatief moskeeonderwijs?*
- *Welke minimale kennis en vaardigheden willen we overbrengen aan de kinderen? (Bv. over de islam, Arabisch, algemene vorming)*
- *Welke waarden en attitudes willen we de leerlingen aanleren en hoe doen we dat? (akhlāq, adab)*

Curriculum, methoden en materialen

- *Hoe worden de vakken met elkaar in verband gebracht, zodat ze een samenhangend onderwijscurriculum vormen (doorlopende leerlijn)?*
- *Welke werkvormen en onderwijstechnieken zijn ondersteunend voor het moskeeonderwijs?*
- *Hoe richten we onderwijsruimtes in en welke hulpmiddelen gebruiken we daarbij?*
- *Van welke lesmethoden en onderwijsmaterialen maken we gebruik?*

Ouderbetrokkenheid:

- *Hoe zien we ouderbetrokkenheid?*
- *Hoe willen we ouderbetrokkenheid vormgeven?*

Effectiviteit en kwaliteit van het onderwijs:

- *Hoe maken we het onderwijs leeftijdsadequaat (dus gepast voor elke leeftijd)?*
- *Hoe maken we het onderwijs adaptief, zodat het aansluit bij de leerbehoeften van individuele kinderen?*
- *Op welke manier volgen we de leerontwikkeling van de kinderen?*
- *Hoe borgen we de kwaliteit van het onderwijs?*

Aansluiting op de leefwereld en maatschappelijke omgeving:

- *Hoe sluit het onderwijs aan bij de leefwereld en ervaringen van kinderen?*
- *In welke taal geven we les en waarom? En hoe ga je om met (etnische/culturele) diversiteit onder leerlingen?*
- *Hoe geven we ruimte aan vragen, dialoog en discussie in de klas?*
- *Hoe gaan we om met meningsverschillen en andersdenkenden in de klas en in de samenleving?*
- *Hoe kan het moskeeonderwijs een positieve bijdrage leveren aan burgerschapsvorming en sociale cohesie?*

Aandachtspunten bij de visieontwikkeling

Het ontwikkelen van een onderwijsvisie voor moskeeonderwijs kan soms best ingewikkeld zijn. Je hebt immers te maken met allerlei betrokkenen die ook verschillende ideeën kunnen hebben. Om een visie succesvol te ontwikkelen, te implementeren in de moskeeorganisatie en langdurig te verankeren in de moskeecultuur is het handig om rekening te houden met de volgende aandachtspunten:

Kernwaarden:

Om de juiste invulling te geven aan de visie dient de moskeeorganisatie de kernwaarden te definiëren. De kernwaarden zijn als het ware de DNA van de organisatie die terug te zien moet zijn in de moskeecultuur en alle activiteiten van de moskeegemeenschap. Voorbeelden van kernwaarden zijn: respect, integriteit, betrouwbaarheid, betrokkenheid en verantwoordelijkheid. Het is ook goed om na te denken hoe concreet vorm te geven aan de gekozen kernwaarden.

Draagvlak voor de visie:

Een visie kan nooit echt goed vorm krijgen binnen een moskee als deze niet breed gedragen wordt door de betrokkenen. Het is dan ook van belang dat er een gemeenschappelijke visie tot stand komt, gedragen door docenten, ouders, bestuur en overige vrijwilligers. Alleen als die gezamenlijkheid er is kan de visie helpen om richting te geven aan het onderwijs binnen de moskee. Een breed draagvlak helpt ook om de visie te implementeren in de praktijk (in de lessen, activiteiten, materialen, etc.).

De visie stap voor stap realiseren:

Een visie komt nooit ineens tot stand. Vaak heeft het even tijd nodig. Een visie realiseer je dus stap voor stap. En als er eenmaal een visie geformuleerd is, is het belangrijk ervoor te zorgen dat deze steeds meer gaat leven in de moskeecultuur. Laat de visie gedurende het jaar bijvoorbeeld terugkomen in overleggen tussen docenten, vergaderingen van het bestuur, algemene ledenvergaderingen, bijeenkomsten met ouders en de gesprekken in de gang.

De visie zichtbaar maken:

Een visie komt idealiter tot uiting in alle facetten van het onderwijs. Bij de invulling van het lesprogramma en de keuze van onderwijsmateriaal, bij de werving en selectie van docenten, bij de gekozen pedagogisch-didactische uitgangspunten en bij de waarborging van de onderwijskwaliteit. De visie klinkt ook door in hoe de moskee omgaat met leerlingen, ouders en de relatie met de bredere samenleving.

De visie concreet maken:

Vertaal de visie naar een (meerjarig) strategisch plan met duidelijke doelstellingen. Stel op basis van de visie concrete en meetbare doelen op, voor de korte, middellange en lange termijn. Formuleer de doelen S.M.A.R.T⁷, zodat het goed mogelijk is bij te houden welke voortgang wordt geboekt.

---

7 S.M.A.R.T. staat voor: Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdsgebonden.

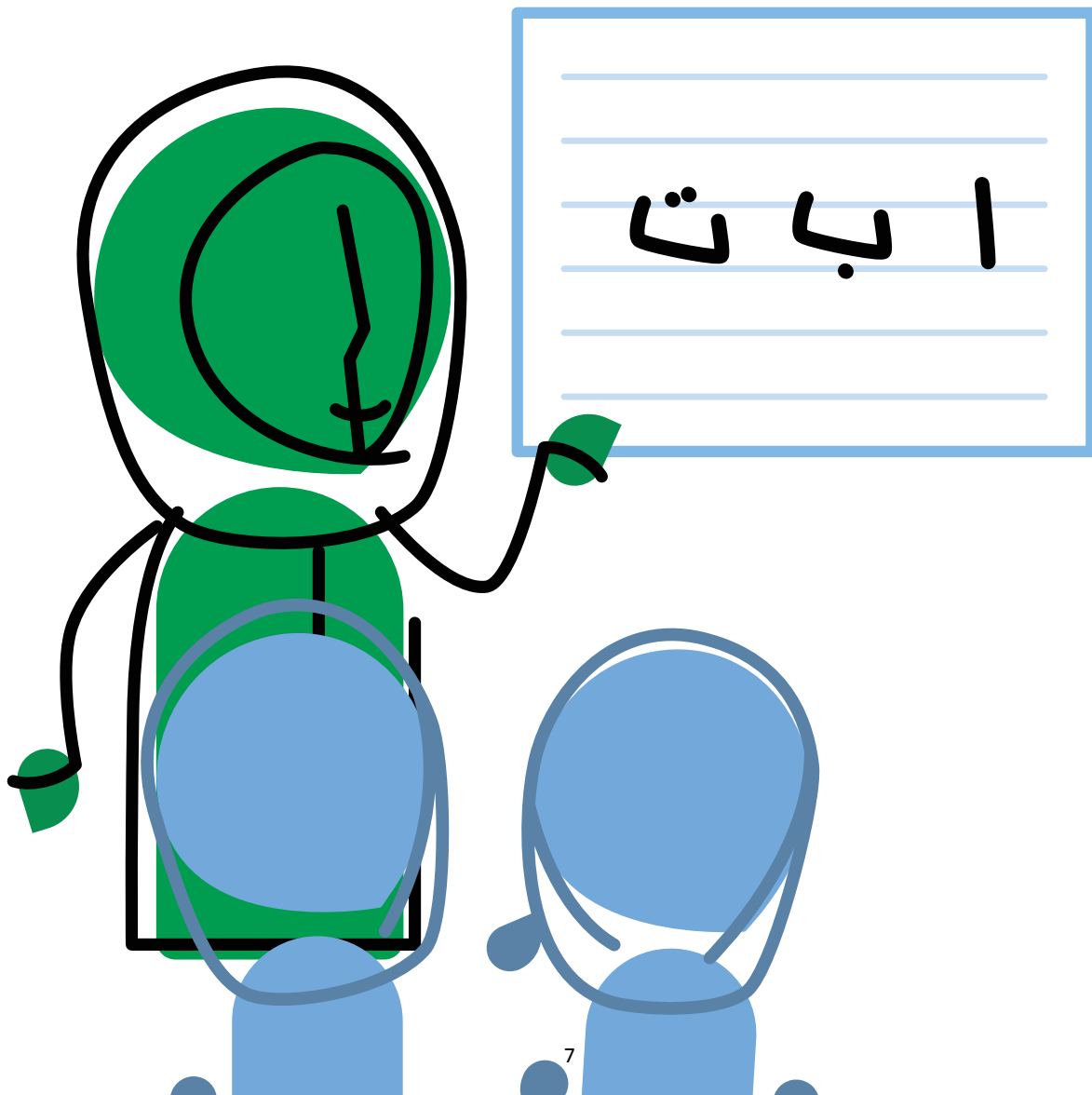
In het onderstaande kader is als voorbeeld een deel van de visie van Islamitische Stichting Nederland (ISN) opgenomen. De volledige tekst is opgenomen in de bijlage en is afkomstig van de website van ISN. KIS is niet betrokken geweest bij de formulering van deze visietekst. Dit voorbeeld dient ter illustratie van hoe een visie eruit kan zien. Uiteraard bepaalt elke organisatie zelf de inhoud van de eigen visie en kan die van dit voorbeeld afwijken.

Voorbeeld visie Islamitische Stichting Nederland (ISN)

Volledige versie is in de bijlage opgenomen

ISN wil door middel van haar onderwijsactiviteiten bijdragen aan de religieuze en sociale identiteitsontwikkeling van de moslingemeenschap. Religie is, net als sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling, onderdeel van de identiteit van het kind. Deze identiteit wordt niet alleen thuis of op school gevormd. Het vindt ook plaats in de sociale omgeving en samenleving. ISN wil een bijdrage leveren aan de harmonie van deze verschillende leefsfereën en daarmee bijdragen aan het spirituele en sociale welzijn van het kind.

Daarbij hanteren we een holistische educatieve benadering die zowel het hoofd als het hart van het kind aanspreekt door deze als geheel te zien. Op deze manier leren kinderen dat alles met elkaar in verbinding staat. Leren wordt hierbij niet beperkt tot alleen kennis uit boeken, maar ook hoe je die kennis praktisch kan toepassen in je leven en de samenleving. Wij streven ernaar om kennis en informatie die de kinderen in het dagelijkse leven, thuis en op school opdoen betekenisvol te maken door deze holistische benadering.

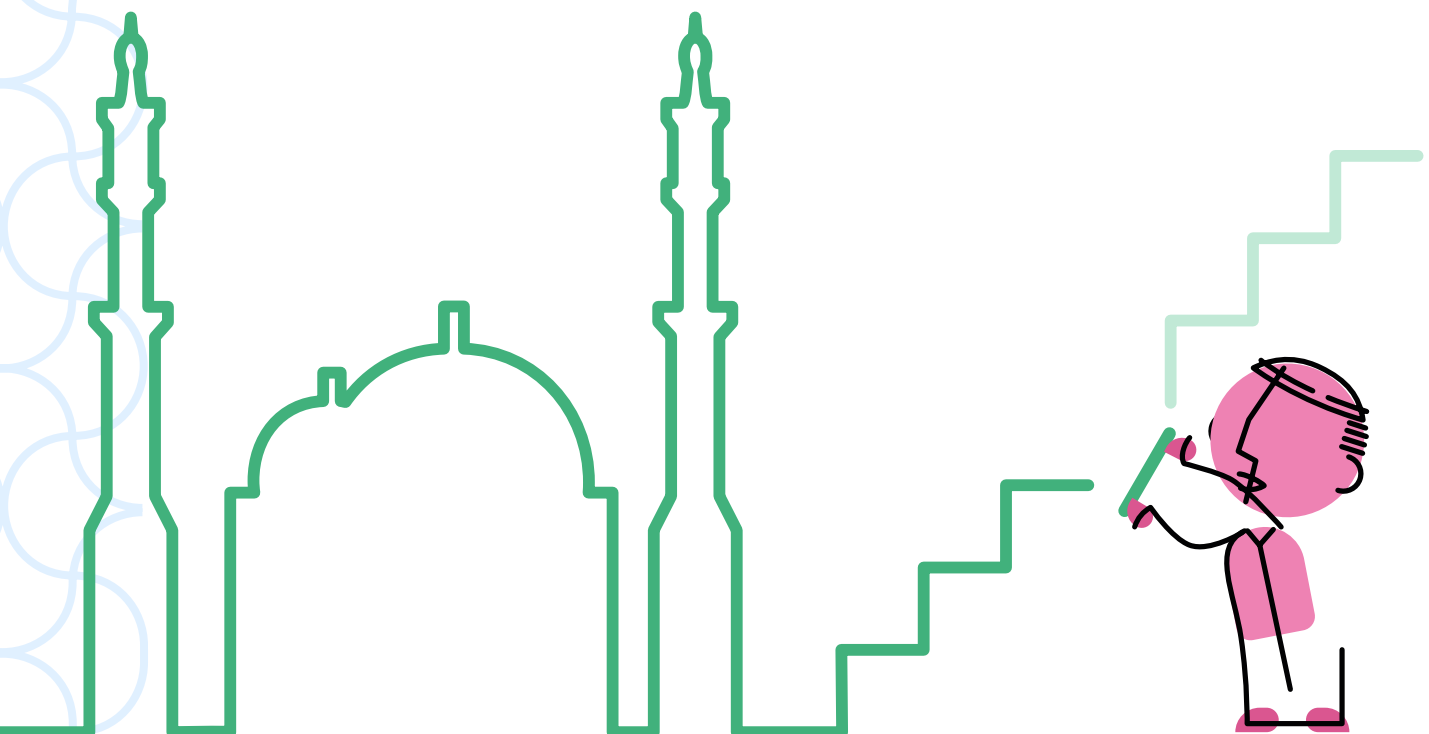
Het proces: hoe ontwikkel je een visie?

Het ontwikkelen van een onderwijsvisie gaat niet over één dag ijs: het is een proces dat enige tijd in beslag kan nemen en mag nemen. Het voordeel is namelijk dat je als moskee enorm veel leert van dat proces. Op de langere termijn zorgt dit voor een betere samenwerking en saamhorigheid tussen alle betrokkenen bij het moskeeonderwijs. En daar plukken de kinderen en de ouders uiteindelijk de vruchten van.

Voor het ontwikkelen van een visie is het belangrijk dat dit proces binnen de organisatie goed is georganiseerd. Het moet duidelijk zijn wie wat doet bij de ontwikkeling van de visie en wie op welk moment ergens over beslist. Idealiter is deze ontwikkeling een onderdeel van een groter proces waarin wordt gewerkt aan de kwaliteit van het moskeeonderwijs. Hoe de interne organisatie van zo een proces kan worden opgezet is in een apart [instrument](#) opgenomen, dat ook bruikbaar is voor het ontwikkelen van de visie.

Een visie wordt meestal met een groep betrokkenen opgesteld tijdens een of enkele werkbijeenkomsten. Het bestuur van een moskee heeft bestuurlijke verantwoordelijkheid en bekleedt daarmee een voortrekkersrol bij de ontwikkeling van de onderwijsvisie. Vaak hebben moskeeën echter ook onderwijscommissies die zich specifiek bezighouden met moskeeonderwijs. Daarnaast zijn er natuurlijk ook de religieuze voorgangers (de imams of geloofsbedienaars) en de docenten die een belangrijke rol spelen in de uitvoering van het moskeeonderwijs. Voor draagvlak voor de visie is het goed als (een selectie van) alle vier deze groepen – bestuur, commissieleden, geloofsbedienaars, docenten en ouders – betrokken worden bij het proces.

Soms kan het handig zijn als er een procesbegeleider is die ondersteunt bij de begeleiding van de werksessie(s). Dat kan een interne of een externe procesbegeleider zijn. Het is belangrijk dat de procesbegeleider iemand is die ervaring heeft met visieontwikkeling en bekend is met de sensitiviteiten van de doelgroep.

Een visieontwikkeling kan bestaan uit verschillende achtereenvolgende fasen:

Fase 1. Informatie verzamelen:

Nog vóór de eerste werksessie is het belangrijk om over de juiste informatie te beschikken. Wat is bijvoorbeeld het profiel van de ouders en leerlingen in de buurt van de moskee? Wat zijn hun wensen en behoeften? Een goede inspiratiebron voor de visieontwikkeling kunnen ook de ideeën, dromen en aspiraties zijn van ouders, docenten en vrijwilligers in de moskeegemeenschap. Een voordeel daarvan is dat de visie dan niet 'top-down' maar 'bottom-up' ontwikkeld wordt. Met andere woorden, de visie komt dat (gedeeltelijk) echt vanuit de moslimgemeenschap zelf. Het is belangrijk dat alle deelnemers aan de werksessie van tevoren alle beschikbare informatie hebben. Het kan ook handig zijn om deelnemers van tevoren vragen te geven om over na te denken.

Voorbeeldvragen zouden kunnen zijn:

- ***Wat vind je belangrijk in moskeeonderwijs?***
- ***Waar heb je behoefte aan als het gaat om leerlingbegeleiding?***
- ***Wat zou je moeten leren in moskeeonderwijs?***
- ***Hoe kunnen we het beste de communicatie tussen moskee en ouders regelen?***

Fase 2. Brainstormen over de visie:

Als alle noodzakelijke voorbereidingen getroffen zijn kan de werksessie (of meerdere werksessies) plaatsvinden. Onderdeel van de voorbereidingen zijn ook: zorgen dat er een geschikte ruimte is, zorgen dat er een goede planning is en dat iedereen (inclusief de procesbegeleider) weet hoe het programma eruitziet. Ook kan het helpen om van tevoren inspirerende werkvormen te bedenken en te zorgen voor versnaperingen. Eén mogelijke werkvorm is om in kleinere groepjes onderdelen van de visie te bespreken (de vragen aan de deelnemers of checklist hierboven kan daar een leidraad bij zijn) en de resultaten dan plenair te bespreken. Voor draagvlak is het goed om de groepjes divers te maken (met daarin bestuurders, commissieleden, docenten, etc.). Dat in groepen en plenair bespreken kan ook in verschillende rondes, zodat de deelnemers steeds nader tot elkaar kunnen komen. De praktijk leert dat een werksessie van niet langer dan 3 uur het meest vruchtbaar is. Het is handig als er een verslag van de werksessie gemaakt wordt waarin ook besluiten (en eventueel actiepunten) worden opgenomen, zodat deze later met de deelnemers gedeeld kunnen worden.

Fase 3. De gezamenlijke visie formuleren:

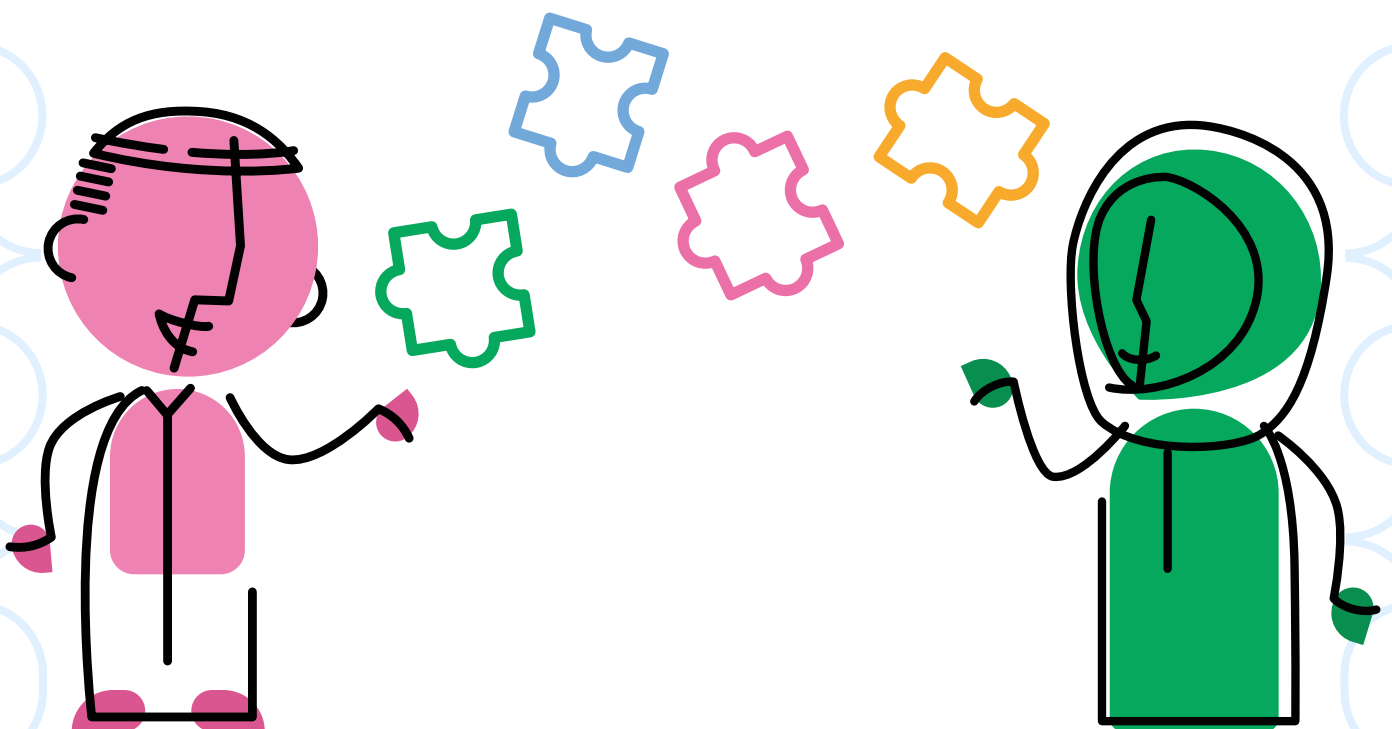
Op basis van het verslag van de werksessie (of verslagen als er meerdere werksessies waren) kan als volgende stap op maximaal één pagina de gezamenlijke visie worden geformuleerd. Dit moet gebeuren in duidelijke taal die goed aansluit bij wat er gezegd is tijdens de werksessie. Het is handig als een subgroep (bijv. in de vorm van een tijdelijke commissie) deze taak op zich neemt. Het is belangrijk voor het draagvlak dat vertegenwoordigers uit alle betrokken groepen vertegenwoordigd zijn in deze groep. Als dat lastig te organiseren is, is het in ieder geval belangrijk dat de uiteindelijk geformuleerde visie voorgelegd wordt aan alle deelnemers van de werksessie voor feedback, zodat iedereen zich kan herkennen in de – zo nodig op basis van de feedback aangepaste - visie.

Fase 4. De visie communiceren:

Als de visie ten slotte opgesteld is, is het belangrijk om deze goed te communiceren binnen de moskeeorganisatie en achterban (leden, ouders). Het kan eventueel gepresenteerd worden in een algemene ledenvergadering. Dan weet iedereen wat de visie is. En nog belangrijker: dan kunnen de betrokkenen bij het moskeeonderwijs vervolgens gaan nadenken hoe zij de visie praktisch vorm kunnen geven in het onderwijs en hoe zij deze kunnen vertalen naar concrete doelstellingen.

Fase 5. De visie evalueren:

Van tijd tot tijd is het belangrijk de vraag te stellen of de visie nog voldoet, in het licht van de ervaringen van de betrokkenen en van actuele ontwikkelingen in de moskeegemeenschap en de bredere samenleving. Het is daarom raadzaam de visie eens in de zoveel tijd (bijvoorbeeld tweejaarlijks) te evalueren en eventueel bij te stellen. Dit is ook van belang voor de borging en verankering ervan binnen een moskeeorganisatie.

Bijlage:

Missie, visie en strategie van ISN op moskeeonderwijs

Bron: ISN, 2023 (website van ISN)

De moskee in het onderwijslandschap

Onderwijs is van alle tijden en samenlevingen. Dit onderwijs vindt niet alleen plaats op formele onderwijsinstellingen. In het dagelijkse leven vinden vele vormen van leren plaats. Dit wordt soms informeel onderwijs genoemd. Informeel onderwijs wordt georganiseerd door maatschappelijke organisaties die willen inspelen op diverse behoeften vanuit de samenleving.

ISN wil vanuit haar missie en visie een bijdrage leveren aan het informele moskeeonderwijs. Binnen onze moskeeën wordt er gekeken naar de ontwikkelingsfasen en behoeften van kinderen. Daarbij wordt rekening gehouden met de belevingswereld van deze kinderen en koppelingen gezocht tussen actualiteit, maatschappelijke relevantie en religieuze kernwaarden. Op die manier zorgen we voor een adequaat informeel onderwijsaanbod dat past bij het niveau van ieder kind.

Missie

Kinderen hebben een meervoudige identiteit waar religie, cultuur en etniciteit onderdeel van uitmaken. Voor een optimale vorming hiervan is het belangrijk deze diversiteit te erkennen.

Als ISN-moskeeonderwijs dragen we bij aan de positieve meervoudige identiteitsontwikkeling van moslimkinderen in Nederland zodat zij zich volledig kunnen ontplooien. Op deze manier halen ze inspiratie uit het geloof voor persoonlijke ontwikkeling en leveren ze een positieve bijdrage aan de samenleving.

Visie

ISN wil door middel van haar onderwijsactiviteiten bijdragen aan de religieuze en sociale identiteitsontwikkeling van de moslimgemeenschap. Religie is, net als sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling, onderdeel van de identiteit van het kind. Deze identiteit wordt niet alleen thuis of op school gevormd. Het vindt ook plaats in de sociale omgeving en samenleving. ISN wil een bijdrage leveren aan de harmonie van deze verschillende leefsfere en daarmee bijdragen aan het spirituele en sociale welzijn van het kind.

Daarbij hanteren we een holistische educatieve benadering die zowel het hoofd als het hart van het kind aanspreekt door deze als geheel te zien. Op deze manier leren kinderen dat alles met elkaar in verbinding staat. Leren wordt hierbij niet beperkt tot alleen kennis uit boeken, maar ook hoe je die kennis praktisch kan toepassen in je leven en de samenleving. Wij streven ernaar om kennis en informatie die de kinderen in het dagelijkse leven, thuis en op school opdoen betekenisvol te maken door deze holistische benadering.

Strategie

Onze strategie vloeit voort uit deze missie en visie. Daarmee realiseren we een kwalitatief moskeeonderwijsprogramma waarmee we bijdragen aan de ontwikkeling en ontplooiing van de volle potentie van kinderen. Onze pijlers vormen de uitgangspunten van onze onderwijsstrategie. Alle activiteiten die vallen onder deze pijlers dragen bij aan het realiseren van onze onderwijsdoelen.

Onze pijlers zijn:

KWALITATIEF MOSKEEONDERWIJS

Kwaliteitsborging

Vanuit ISN denken we constant na over hoe wij duurzaam invulling kunnen geven aan de kennisontwikkeling en persoonsvorming van de kinderen die moskeewonderwijs krijgen. Door onszelf essentiële vragen te stellen over onderwijs, deze te evalueren en borgen, krijgt onze visie gestalte. Vanuit deze visie wordt er voortdurend gewerkt aan de kwaliteitsverbetering van: de vrijwillige onderwijzers, lesmethoden en fysieke randvoorwaarden voor het moskeewonderwijs.

Pedagogische en didactische ontwikkeling

Voor onze onderwijsactiviteiten zetten allerlei mensen uit verschillende beroepen zich vrijwillig in. Dit zorgt voor een rijke pool aan diverse vrijwilligers, maar vraagt ook om ondersteuning op verschillende gebieden. Om aan deze behoefte te kunnen voldoen bieden we teacher trainingen aan over pedagogische en didactische onderwerpen. Door middel van verschillende trainingen krijgen de vrijwilligers de kans en ruimte om hun competenties verder te ontwikkelen.

Materiaal & curriculum ontwikkeling

Vanuit ISN ontwikkelen we materiaal die de vrijwillige onderwijzers kunnen gebruiken om hun lessen te verzorgen. Deze materialen worden ondersteund door bijvoorbeeld thematische hulpmaterialen, spelactiviteiten en andere onderwijsvormen. Daarnaast ontwikkelen we een doorlopend curriculum waarin de leerdoelen voor de verschillende leeftijden worden opgenomen.

Communicatie

Voor kwalitatief moskeewonderwijs is het nodig dat alle betrokkenen van dit onderwijs effectief met elkaar communiceren. De verschillende partijen waartussen communicatie plaatsvindt kunnen we als volgt opsommen:

- ***Onderwijscommissie – vrijwillige onderwijzers***
- ***Vrijwillige onderwijzers – ouders***
- ***Vrijwillige onderwijzers – leerlingen***
- ***Moskee – samenleving***

Digitalisering

Digitalisering biedt enorme kansen in het moskeewonderwijs. Zo kan via een leerlingvolgsysteem de leerontwikkeling van het kind inzichtelijk gemaakt worden. Dit zorgt ervoor dat het onderwijs persoonlijker wordt en beter aansluit bij de leerbehoeften van de leerling.

Vrijwilligers

Als ISN stellen we hoge eisen aan de vrijwillige docenten die lesgeven. Zo hebben we een vrijwilligersbeleid dat onze kernwaarden en manier van handelen duidelijk omschrijft. Waar wij voor staan als ISN-moskeewonderwijs en welke verwachtingen wij hebben van de vrijwillige docenten wordt op deze manier duidelijk bij iedereen die betrokken is bij moskeewonderwijs.

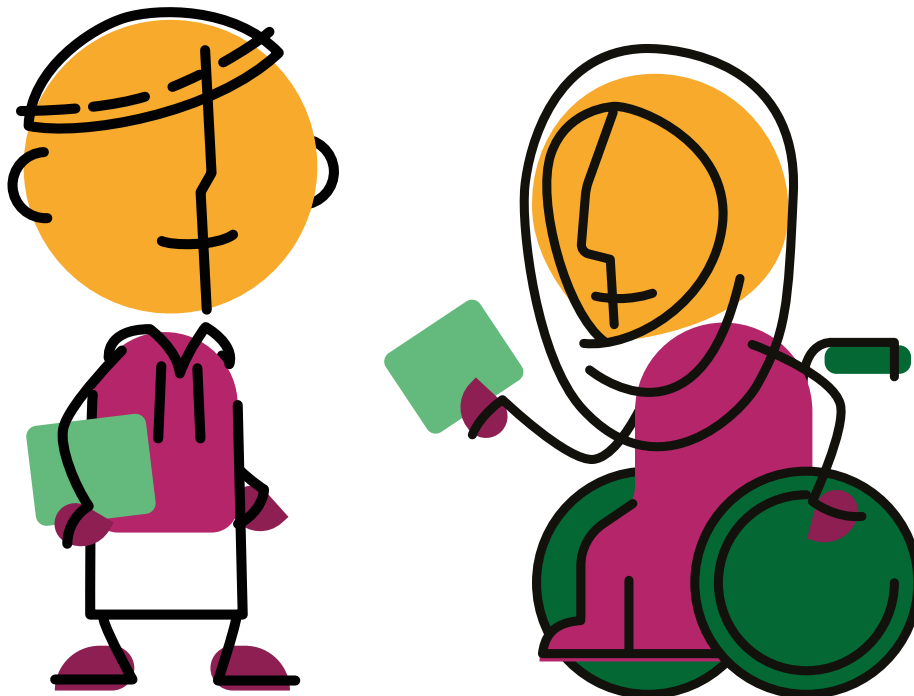
GEZOND MOSKEEONDERWIJS

Rookvrije moskeeën

Kinderen en jongeren moeten kunnen opgroeien en onderwijs genieten in rookvrije ruimtes. Hier hoort niet alleen de wettelijk geldende binnenruimtes bij, maar ook het plein en de moskeeomgeving. Door het rookvrij maken van de binnen- en buitenruimtes van moskeeën dragen we bij aan de vanzelfsprekendheid van rookvrije ruimtes.

Gezonde kantines

Snacks kunnen net zo lekker zijn als ze gezond worden bereid. Wij stimuleren onze moskeeën om tijdens de pauzen gezonde tussendoortjes aan te bieden en hiermee bij te dragen aan de ontwikkeling van een gezonde leefstijl van kinderen.

TOEGANKELIJK MOSKEEONDERWIJS

Etnisch overstijgende moskeeën

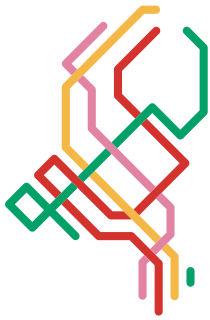
Bij de ISN-moskeeën zijn moslims van allerlei verschillende achtergronden en leerscholen welkom.

Rolstoel toegankelijke moskeeën

Ook de fysieke toegankelijkheid van onze moskeeën vormt een belangrijk uitgangspunt voor ISN. Veel moskeeën hebben hellingbanen en liften om de moskeeën voor iedereen toegankelijk te maken.

Moskeeonderwijs in brailleschrift

Een lopend project is het mogelijk maken van moskeeonderwijs voor kinderen met een visuele beperking.

COLOFON

Financier: Ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid

Auteurs: Drs. A. Hamdi

Em. prof. dr. T. Pels

M. Day, MSc

Drs. J. Achahchah

Dr. J. Vlug

Ontwerp en Illustraties: Luc Parhan

Uitgave: Kennisplatform Inclusief Samenleven
Giessenplein 59C
3522 KE Utrecht
T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Inclusief Samenleven:
<http://www.kis.nl>

ISBN 978-94-6409-253-0

Kennisplatform Inclusief Samenleven doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond inclusie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op. Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving. Kennisplatform Inclusief Samenleven is een programma van het Verwey-Jonker Instituut en Movisie. Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, [de nieuwsbrief](#), [Twitter](#) en [LinkedIn](#).

© Kennisplatform Inclusief Samenleven, Utrecht 2023.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

T 030 230 32 60

E info@kis.nl

I www.kis.nl